

تجارت در امپراتوری ساسانی

ریچارد نلسون فرای

گروه فرهنگ ، حسین کیان راد :تمرکزگرایی دولت ساسانی تغییرات مهمی در تجارت آن دوره ایجاد کرد، علاوه بر آن استقلال شهرهای کاروانی سوریه و بین‌النهرین نیز از بین رفت. عموماً بازرگانی تحت حکومت ساسانیان همراه با سلسله مراتب قانونی ، به خوبی سازماندهی شده بود.

در اواخر سده چهارم میلادی تهاجم بدویان به آسیای مرکزی و ایران شرقی به طور قابل ملاحظه‌ای مانع تجارت در شرق شد. اما با این وجود ، توسعه دیوانسالاری پایدار در هر دو امپراتوری بیزانس و ساسانی و رشد اهمیت تجارت بین آنها و همچنین تجارت با شرق دور به پیشرفت در طول دوره خسرو اول (79 _ 531 م) و جانشینانش کمک کرد.

در این مدت سغدیان فعال‌ترین بازرگانان جاده ابریشم بودند. چینی‌ها، میوه، شراب، آثار فلزی (به خصوص از آهن)، زره، ظروف شیشه‌ای و همه نوع سرگرمی‌های سغدی را وارد می‌کردند. برای مثال اسلوب و مضامین هنری ایران ساسانی با طرح طاووس نر و اسب‌های بالدار روبه‌روی هم بر جامه‌های کتان ظاهر شد که در آسیای مرکزی، چین و حتی ژاپن عمومیت داشت. با این وجود اشیای کمی از این نوع و با منشاء ایرانی باقی مانده است. ساسانیان برای فروش کالا از مهرهای گلی استفاده می‌کردند

کشف مهر ساسانی در حفاریات «مانتای» در سریلانکا بازتاب روابط تجاری بازرگانان ایرانی با سرزمین‌های دور دست است. نشانه‌های گستره تجارت بین‌المللی ساسانیان در آفریقا نیز مشاهده شده ، سکه‌های یافت شده در آن جا این مساله را تصدیق می‌کند. کشف مهر ساسانی در حفاریات «مانتای» در سریلانکا بازتاب روابط تجاری بازرگانان ایرانی با سرزمین‌های دور دست است. نشانه‌های گستره تجارت بین‌المللی ساسانیان در آفریقا نیز مشاهده شده ، سکه‌های یافت شده در آن جا این مساله را تصدیق می‌کند. منابع سریانی، پارسی میانه و تلموذي هم در مورد تجارت امپراتوری ساسانی اطلاعاتی به دست می‌دهند. در دوره ساسانی، تیسفون مرکز بزرگ تجاری بین‌النهرین در ساحل دجله، جانشین بابل و سلوکیه شد

هنوز هم جاده اصلي که از بالاي بين النهرين، از نزديک محل امروزي همدان _ تهران (ري باستان)، به درون فلات ايران امتداد مي يافت بود و از کنار صحرا مي گذشت و از طريق خراسان به آسياي مرکزي يا به سمت هند مي رفت زنده است

نقشه ها و سفرنامه ها پيوستگي برخي راه هاي تجاري روزگار باستان را آشکار مي کند که هنوز در بيشتري آنها تردد صورت مي گيرد. همچنين سفرنامه هاي باقي مانده از دوره ساساني بر پيوستگي جاده هاي تجاري دلالت دارد که از سوريه و جنوب بين النهرين شمالي تا محل تلاقي دجله و فرات ادامه داشت، همان راهي که در دوره پارتيان نيز مورد استفاده بود. ضمن اينکه در امتداد تمام جاده ها عوارض و تعرفه از کاروان ها وصول مي شد.

روميان و پارتيان به ترتيب جاي خود را به بيزانسيان و ساسانيان دادند که بر سر کنترل تجارت مزبور با هم رقابت مي کردند. علي رغم جنگ هاي هميشگي، در امتداد راه هاي اصلي نمايشگاه ها و بازارهاي برپا مي شد و حجم تجارت دائما در حال افزايش بود.

از کتب حقوق سرياني و «ماتيکان هزار دادستان» پهلوي اين گونه استنباط مي شود که تجارت ساسانيان تا حد زيادي در اختيار اتحاديه ها و شرکت ها يا خانواده هاي بازرگاني بوده که در زمينه قوانين و مقررات حاکم بر خريد و فروش توليدات خبره بودند. از قوانين تقسيم دارايي و توارث که در کتاب هاي قانون شرح داده شده تنها اندکي از آن باقي مانده است. به نظر مي رسد مالکيت عمومي کالا، زمين و خانه ها شايع تر از مالکيت خصوصي بوده است.

شراکت) نه تنها به روابط تجاري بلکه به ساير) «hambāyīh» اصطلاح همکاري ها راجع به ساخت کانال هاي آبياري و نظير آن اشاره مي کند

در ابتدا جريان تجارت به جاي داد و ستد، بر پايه نظام پولتي استوار بود. سکه هاي نقره با عيار بالا که دولت ساساني ضرب مي کرد به عنوان پول تا واحد تورفان ترکستان نيز مورد استفاده بودند. اين سکه ها همچنين در تجارت با نواحي بالاي رود ولگا در روسيه و درياي سياه نيز داراي ارزش بود. تجارت اخير حتي در مقياسي وسيع تر در دوره اسلامي نيز تداوم يافت. درهم نقره ساساني مدلي براي ساير پول ها در شرق شد. درهم نقره ساساني مدلي شد براي ساير پول هايي که در شرق، به ويژه نزد هپتاليان و يا در واحد بخارا ضرب مي شد. در خلال حاکميت طولاني ساسانيان، اين سکه فقط در موارد محدودتي تحت تاثير مسائل سياسي، کم ارزش شد؛ يك بار در دوره پادشاهي شاپور اول (240_2 م) و بار دوم وقتي که پيروز (484 _ 459 م) مجبور شده بود، غرامت سنگيني را به هپتاليان بپردازد. ماليات ها و بهره بالاي و امرا باعث محدوديت بازرگانان در ايران عصر ساساني مي شد. بازرگانان در اين زمره طبقات بالاي اجتماع قرار نداشتند. برعکس آن در آسياي مرکزي آنها از احترام بيشتري برخوردار بودند

در دوره ساسانی طبقه اعیان زمیندار در راس هرم جامعه بودند اما در مناطقی همچون بخارا و سمرقند بازرگانان بزرگ مهم‌ترین نفوذ را در همه امور حکومتی داشتند. نکته مهم این که منابع مکتوب آسیای مرکزی، کتیبه‌ها و همچنین نامه‌ها، بیشتر به ساخت کانال‌ها یا مخازنی برای آب و یا به امور مالی اختصاص دارند، در صورتی که کتیبه‌های ساسانی دارای مضامین مذهبی یا سلطنتی هستند. مقارن با اواخر دوره ساسانی رقابت با بیزانس برای کنترل تجارت هند تشدید شد. ساسانیان بحرین و عمان را در کنترل داشتند و در سال 570 م یمن یک پایگاه ایرانی شد. «کوسپاس» رقابت بین بازرگانان 570 بیزانس و ساسانی را در ساحل غربی هند توصیف کرده و پروکوپئوس اظهار می‌دارد که ایرانیان تمام تجارت هند را در دست داشتند.

در خصوص تجارت مناطق شمالی، اطلاعات قابل مقایسه نیست، اما مقادیر زیادی سکه‌های نقره، ظروف و سایر آثار ساسانی و یا از آسیای مرکزی در روسیه پیدا شده است. این یافته‌ها به ویژه وقتی با مقادیر اندک نقره بیزانس مقایسه شود مدرکی برای تسلط ساسانیان بر این مسیر محسوب می‌شوند. ایرانیان از شمال خزر، کهربا، عسل، موم و سایر کالاها را وارد می‌کردند

در طول تاریخ، طلا به قیمت بالایی در هند به فروش می‌رفت. به نظر می‌رسد این مساله که دلیل عمده به دست نیامدن اشیای زرین، غیر از سکه‌های طلا، از آسیای مرکزی و ایران بوده تقریباً از آغاز تاریخ عمومیت داشته است. در اوایل سده دوم قبل از میلاد کوشانیان، آخرین سلسله شرق فلات ایران بودند که مقادیر معتدبه‌ی سکه‌های طلا در روزگار باستان ضرب کردند. حکام بعدی غالباً نقره ضرب می‌کردند، البته این بدان معنی نیست که معادن طلای کوه‌های آلتایی، تیان‌شان و جاهای دیگر از تولید دست کشیده باشند. طلا بیشتر از آسیای مرکزی و ایران به جنوب بوده می‌شد.

تجارت داخلی شاهنشاهی ساسانی نیز دارای اهمیت بود. کالاهای اصلی شامل اجناسی چون مواد غذایی، حیوانات، شراب، خشکبار، روغن خوراکی و مانند آن می‌شد که کمتر جنبه تجملی داشتند. همچنین پارچه، لباس، ظروف شاهنشاهی ساسانی و در آسیای مرکزی یافت می‌شد. احتمالاً در هر دو ناحیه محصولات لبنی، گوشت، پشم و فرش‌های بافته شده با وسایل و ظروف معاوضه می‌شد. مواد غذایی توسط روستاییان ساکن تهیه می‌شد. قوانین و مقررات، معاملات داخلی را نیز همانند تجارت بین‌المللی نظم می‌بخشید. شرکت‌ها تامین محصولات مورد نیاز بازار را تقبل می‌کردند که خانواده‌ها یا تجار بزرگ در آن جا (بازار) محصولات یا خدمات را به معرض فروش می‌گذاشتند.

اطلاعاتی در دست نیست که آیا سیستم پستی همانند دوره هخامنشیان وجود داشته است، اما پیک‌ها و کاروان‌ها، پیغام‌ها و کالاها را به هر سو می‌رساندند. می‌توان پذیرفت که سازمان‌های خصوصی و حکومتی، بازرگانی درون مرزهای شاهنشاهی را اداره می‌کرده‌اند، البته، درک ما در این رابطه غیر مستقیم و از طریق کتاب‌های قانونی است.

گسترش وسیع تجارت در دوره اسلامی به مقدار زیادی مرهون تجربیات پیشین ساسانیان و مردمان آسیای مرکزی بوده است. اما همچنان که مرزهای خلافت اموی فراتر از حدود امپراتوری‌های ساسانی و آسیای مرکزی رفت، تجارت و بازرگانی نیز به سطوح سابق خود بازگشت از بین رفتن بسیاری از مرزهای داخلی، گذشته از انحصارات تجاری بی‌زانس و ساسانی، پیشرفت قابل ملاحظه‌ای به خصوص برای حکومت‌های واحد آسیای مرکزی به ارمغان آورد.

منبع:

«encyclopaedia Iranica»

<http://www.chn.ir/Article/?id=378§ion=2>